

Mänskliga rättigheter i Guatemala

- vikten av försoning för ett fungerande samhälle

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.....	s.1
1. INLEDNING.....	s.3
1.1 Syfte och frågeställning.....	s.4
1.2 Avgränsningar.....	s.4
1.3 Teori.....	s.5
1.4. Metod.....	s.7
1.4.1 Urval av informanter.....	s.8
1.5 Reflexivitet.....	s.9
1.6 Material.....	s.9
1.7 Begreppsförklaringar.....	s.10
1.8 Disposition.....	s.11
2. EMPIRI.....	s.12
2.1 Bakgrund.....	s.12
2.2 Konventioner och Avtal.....	s.13
2.2.1 FN:s Folkmordskonvention.....	s.14
2.2.2 Fredsavtalen 1996.....	s.14
2.3 PNR – Programa Nacional de Resarcimiento.....	s.16
2.4 Hinder i processen.....	s.17
3. ANALYS.....	s.18
3.1 PNR.....	s.18
3.2 Diskriminering.....	s.19
3.2.1 Guatemala – en tickande bomb.....	s.20
3.3 Straffriheten.....	s.21

3.4 Våld i krig och fred.....	s.24
4. SLUTSATSER.....	s.26
5. REFERENSER.....	s.27
5.1 Tryckt material.....	s.27
5.2 Rapporter, Konventioner och Artiklar.....	s.28
5.3 Informanter.....	s.29
5.4 Internet.....	s.29

1. INLEDNING

Guatemala är ett multietniskt, mångkulturellt och flerspråkigt land (Svenska Utrikesdepartementet). Mer än hälften av den guatemalanska befolkningen är ursprungsfolk, till största delen Maya. De är marginaliserade, lever i fattigdom och är underrepresenterade på alla beslutsnivåer samt i det civila samhället i stort. Deras ställning förvärras ständigt i samband med att bland annat allt fler naturrikedomar upptäcks på deras marker. Exempelvis gruvdriften, vattenkraftverk och odlingar för export (Impunity Watch 2005 s.13). Guatemala har haft en relativt hög tillväxt under de senaste åren, men detta gynnar inte de fattiga då inkomst- och resursfördelningen tillsammans med Brasilien är den mest ojämlika i Latinamerika. Utbredningen av kronisk undernäring hos barn är större än i de flesta länder söder om Sahara (Svenska Utrikesdepartementet).

De första fem månaderna under 2009 miste 1584 personer livet i våldets Guatemala, 450 fler än året innan. Att ta sig till och från jobbet, gå på gatorna eller åka buss har förvandlats till mycket farligt och till och med förenat med livsfara. Guatemala klassas internationellt som ett av de våldsammaste länderna i världen. Det beror på den höga kriminaliteten, antalet mord per invånare, tillgängligheten på vapen och bristen på respekt för de mänskliga rättigheterna. 2009 blev det hittills mest våldsamma året sedan folkmordet med i genomsnitt 17 mord om dagen, totalt omkring 7 000 (Sergio GAM 2009-10-11). Sedan freden tog vid 1997 har närmare 60 000 människor mördats, vilket är i genomsnitt fler än under den väpnade konflikten (Impunity Watch 2005). Mordfrekvensen bland kvinnor och barn idag är en av de högsta i världen (Svenska Utrikesdepartementet). Skillnaden mellan krig och fred i Guatemala är alltså väldigt liten. Nya fenomen såsom droghandel, organiserad brottslighet och korruption gynnar straffriheten i landet, som är 98 %. Den orsakar frustration och rädsla hos offer och försvagar folks förtroende för de statliga institutionerna (Impunity Watch 2005).

Enligt Sveriges utredning om de mänskliga rättigheterna i Guatemala (2007) är läget beträffande de mänskliga rättigheterna fortsatt mycket oroväckande. Den 36 år långa väpnade konflikten har utvecklat ett våldsamt och rättsosäkert samhälle. Statens oförmåga att bekämpa och väcka åtal mot den ökande brottsligheten blir allt mer uppenbar. Kränkningar av mänskliga rättigheter där poliser är inblandade ökar och innefattar mord, tortyr, kidnappningar, sociala rensningsaktioner, människohandel, godtyckliga arresteringar och misshandel. Attacker och hot mot människorättsaktivister, domare, åklagare och journalister fortsätter. Förutom det brutala våldet är straffrihet och korruption idag de stora problemen (Sveriges utredning om MR i Guatemala 2007).

1.1 Syfte och frågeställning

Den väpnade konflikten och särskilt åren som klassas som folkmord i Guatemala (1980-83) innebar grova kränkningar av de mänskliga rättigheterna. Syftet med denna uppsats är att undersöka kopplingen mellan den väpnade konflikten och våldet som präglar Guatemala idag.

Jag har arbetat fram ett primärmaterial i form av intervjuer, vilket bidrar med en ny empiriskt grundad kunskap kring problematiken i Guatemala.

Jag vill titta på vikten av försoning för vittnen och anhöriga efter kriget, samt hur denna påverkar samhället i stort när det gäller våldsanvändningen i landet.

Min frågeställning blir därmed:

- Finns något samband mellan bristen på försoning för vittnen och anhöriga efter den väpnade konflikten och den höga våldsnivån i dagens Guatemala?
- I så fall hur och på vilket sätt?

1.2 Avgränsningar

Mitt val av Guatemala föll naturligt då jag arbetat som fredsobservatör och medföljare i folkmordprocessen där under 2009. Jag begränsar mig till att studera fallet Guatemala och gör inga ansatser till någon komparativ studie med andra länder, folkmord eller våld.

Jag inriktar mig i mina intervjuer till överlevanden, dvs. vittnen och anhöriga efter kriget, samt organisationer som jobbar för de mänskliga rättigheterna och folkmordsprocessen.

Därmed blir det en avgränsning i ålder av mina informanter som idag är mer än 30 år då folkmordet anses sluta 1983 för 27 år sedan.

Med folkmordsprocessen menar jag arbetet för försoning och de program som startats av regeringen för att återgälda folket för sina grova brott under den väpnade konflikten.

1.3 Teori

Intresset för den här uppsatsen väcktes då jag bodde i Guatemala under ett år och såg hur våldet ökade för varje dag, liksom straffriheten. Det finns sju gånger fler privata säkerhetsvakter än poliser, sammanlagt fler än polis och militär tillsammans. Detta visar på en svag stat. De som jobbar för de mänskliga rättigheterna lever under ständiga hot och förföljelser.

Min hypotes är att straffriheten från den väpnade konflikten påverkar samhället och synen på våld. Våld har blivit en del av kulturen, normaliserad och accepterad, eftersom de värsta förövarna går fria och till och med sitter kvar vid makten och inom militären.

Våld är ett svårdefinierat begrepp, det återskapar sig själv och blir som en spiral, kedja eller spegel där det bara fortsätter. Våld föder våld oavsett om det är politiskt, strukturellt eller annan typ av övergrepp. Det är den sociala och kulturella dimensionen som ger våld dess makt och mening, enligt Scheper-Hughes och Bourgois (2004).

Diskriminering av vissa grupper gynnar andra och därför blir även detta våld precis det som betraktaren ser. Våld är alltid närvarande överallt. Det kan vara allt eller inget, legitimt eller illegitimt, synligt eller osynligt, nödvändigt eller onödigt, rationellt eller strategiskt. Våldet är närvarande i oss alla, liksom fördömandet av samma våld (Johansson Dahre 2009-11-27).

Scheper-Hughes och Bourgois skriver ”what constitutes violence is always mediated by an expressed or implicit dichotomy between legitimate/illegitimate, permissible or sanctioned acts, as when the ‘legitimate’ violence of the militarized state is differentiated from the unruly, illicit violence of the mob or of revolutionaries”. Våld kan glorifieras av vissa medan det förkastas av andra, beroende på ens politiska och ekonomiska förhållning till eller i världen (2004).

Kriminalitet och våld mobiliserar samhällets kollektiva medvetande. Våld fungerar därför som en termometer på samhällets hälsa. Det blir ett symptom på ett dysfunktionellt eller åtminstone föränderligt samhälle. Funktionen är att människor blir uppmärksamma på

problem och hot mot samhällets hälsa. Våld är i det perspektivet en sorts social feber eller uppkastning. Förekomsten av våld kan vara ett uttryck för att samhället förändras. Dagens kriminalitet kan bli morgondagens norm och våld skulle därmed kunna betraktas som kreativt. Coser (1956) finjusterade Simmels argument på flera sätt när han påstod följande (Johansson Dahre 2009-11-27):

- Konflikter och våld bibehåller gränser mellan grupper och samhällen
- Konflikter etablerar och bekräftar gruppidentiteten
- Konflikter leder till ökad intern sammanhållning
- Konflikter kan skapa nya normer och regler
- Konflikter där individer känner att kämpar som representanter för en grupp kan vara mer intensiv och radikal än när man kämpar som en individ
- Våld, liksom allt annat mänskligt beteende, har interna (fysiska/mentala/psykologiska) och externa (sociala/kulturella/politiska) aspekter
- Våld är, även om det inte är naturligt i biologisk mening, en del av mänsklighetens natur och fysiska verklighet
- Kontrollen och distributionen av resurser är grunden för social struktur och det är sociala strukturen som konstituerar förhållandena av makt och ojämlikhet
- Konkurrens om resurser reflekteras i sociala relationer. Kontrollen formar beteende och sociala processer (ras, etnicitet, klass, kön, religion etc.)
- Samtidigt som kapitalismen är det enda ekonomiska systemet, skapar detta stora klassklyftor, sociala problem, eliter, diskriminering, inflation, miljöproblem, och våld
- Uppfattningar om etnicitet, ras eller andra kulturella faktorer ökar ofta intensiteten i konkurrensen om resurser

Det strukturella våldet mot fattiga utförs av den guatemalanska staten, medan samhället i form av sociala relationer och statliga institutioner står för det symboliska våldet såsom diskriminering mot en stor del av befolkningen (Farmer & Bourdieu 2004 s.1-19). I Guatemala klassificerar och kategoriserar rättssystemet, den påtvingade kristendomen samt politiken, människor och grupper. Den fattiga befolkningen, som dessutom ofta är ursprungsfolk (de som även drabbades värst av den väpnade konflikten) och kvinnor, hamnar i en underordnad position där de står utanför samhället och makten, förtryckta och diskriminerade. Men liksom det strukturella våldet så går det inte att peka ut någon föröväre. Människor föds och uppfostras i sociala kategorier som sedan tas för givna. Vi hamnar i en

social struktur med osynliga roller som berättar hur vi ska bete oss och se ut. Det symboliska våldet har makten över våra kroppar utan att utöva fysiskt våld, men det är nog så skadligt och det allra värsta är att vi alla tar det för givet (Johansson Dahre 2009-11-27).

Ingen människa föds ond eller våldsam, utan det är något som konstrueras av samhället. Våld är ett uttryck för en komplicerad mix av den mänskliga naturen, individuell personlighet och sociala omständigheter såsom gruppeffekten, viljan att göra åtskillnad samt självkänslan. För Albert Bandura är det självklart att om man ser våldsamt beteende kommer man också att lära sig det eller i vart fall är sannolikheten större för att man själv också blir våldsam. När konflikter löses med våld och belönas kommer detta beteende att förstärkas. Våldet blir en del av hur vi är och hur vi bäst löser problem. Människor väljer beteende utifrån vad som verkar vara mest rationellt i en given situation och hur den bästa responsen är på det beteendet. I denna i grunden optimistiska syn på mänskligheten utförs våld inte av dåliga människor utan av människor i dåliga situationer. Om man ger dem bättre omständigheter så kommer de att rationellt välja bättre handlingsalternativ (ibid.).

Försoningen tror jag är väldigt viktig för att människor ska orka gå vidare, och framför allt att staten bekänner sina brott och tar ett ärligt ansvar. Men vad menas då med försoning? Detta ord är min egen översättning från engelskans *reconciliation* som betyder försoning, förlikning eller uppgörelse. Försoning innebär ”återställt vänskapligt förhållande efter konflikt” enligt Norstedts svenska lexikon och det är just processen med att återställa förhållandet mellan folket och staten i Guatemala som jag syftar på i denna uppsats. Med samband menar jag att undersöka konsekvenserna av statens ansträngningar för försoning.

1.4 Metod

Kvalitativa studier är relevanta i samband med sociala relationer. Då det finns många varianter på kvalitativa studier kommer jag att fokusera på en Case Studie av Guatemala baserad på framför allt intervjuer och etnografiska studier i form av observation, men även andrahandsmaterial. Jag gör inga försök till jämförelser med andra länder eller folkmord.

Case Study är en metod där få, oftast endast ett, fall undersöks på djupet (Gomm et al 2006, s.3), “the study of the particularity and complexity of a single case, coming to understand its activity within important circumstances” (Stake 1995, s.xi). Innan man börjar en Case Study menar Kvale att man bör ställa sig frågorna *vad*, *varför* och *hur* (Kvale 1996 s.95). För att svara på den första frågan så ska jag studera följderna av folkmordet i Guatemala, hur det

påverkar samhället med särskilt fokus på den höga straffriheten och våldstalen idag. Jag vill studera det därför att jag tror det är av oerhörd betydelse för Guatemalas framtid att en gång för alla göra upp med det förflutna och bryta den negativa spiral landet är inne i just nu.

Jag har delvis använt mig av intervjuer som metod i mitt materialinsamlande. Dessa kompletterar det material jag använder som är tryckt i bokform, artiklar eller olika rapporter. Samtliga informanter har jag träffat på genom mitt arbete som fredsobservatör i Guatemala och med folkmordsprocessen.

Intervjuer som metod är bra eftersom den enligt Kvale “goes beyond the spontaneous exchange of view as in everyday conversation, and becomes a careful questioning and listening approach with the purpose of obtaining thoroughly tested knowledge” (1996 s.6).

De personer jag intervjuat är utvalda efter att de på något sätt påverkats eller varit utsatta för den väpnade konflikten, samt har en uppfattning om hur detta påverkar samhället idag. Därmed har alla utvalda varit av minst 30 års ålder då folkmordet som jag främst koncentrerar mig på varade mellan 1980 och 1983 (27 år sedan). Detta gör att jag bortser från yngre personer, men det har varit en nödvändig avgränsning.

För att få en så komplett bild som möjligt har jag valt att intervjua vittnen och anhöriga samt personer som är specialister inom organisationer som jobbar med frågan. Det blir en form av expertintervjuer för att täcka in så många som möjligt. Experter representerar mer än sig själva, de representerar en hel grupp såsom en organisation eller en by (Flick 2006 s.165). Jag har valt ut personer som jag anser vara nyckelpersoner med adekvat kunskap i ämnet.

1.4.1 Urval av informanter

Jag kommer att göra intervjuer av följande personer:

- Carlos, doktor i psykologi
- Joan ECAP
- Miguel från regionen Ixil
- Felipe ECAP
- María från regionen Panzós
- Diego ECAP
- Sergio GAM

1.5 Reflexivitet

Det pågår en diskussion om det går att göra några generaliseringar utifrån en Case Study (Gerring 2007), men jag är inte i denna uppsats intresserad av att dra slutsatser utan inser även begränsningarna med slutsatser utifrån mina intervjuer. Jag gör endast ett försök att se samband mellan kränkningarna under den väpnade konflikten och våldet idag och drar slutsatser utifrån det material jag har.

I många fall kan forskaren hamna i en makthierarki till informanten genom sin utbildning, sociala status, ålder, kön och i det här fallet även etnicitet. Denna hierarki gör att informanten kan komma att vilja imponera i sina svar eller anpassa dem efter vad den tror forskaren vill höra (Patel & Davidson 2003 s.78-79). Detta är jag medveten om i mina intervjuer, men upplever ändå att informanterna känt sig bekväma då de har ett kunskapsövertag och gärna vill framföra budskapet om den verklighet de levt och lever i till omvärlden.

I mitt fall kan jag som forskare uppfattas som partisk då jag arbetade med människor involverade i folkmordsprocessen, överlevanden och vittnen efter den väpnade konflikten. Detta har jag reflekterat kring under hela processen och försökt ta på mig de kritiska glasögonen till det material jag samlat in. Jag väljer istället att se det positiva med att jag har haft en neutral roll inför konflikter men ej inför de mänskliga rättigheterna i mitt arbete. Människorna jag intervjuat har sedan tidigare en positiv inställning till mig som forskare och trygga med att svara på mina frågor även om det rör ämnen som är högst privata och känsliga.

1.6 Material

I denna uppsats använder jag mig till stor del av de rapporter som gjorts av utomstående organisationer och regeringar kring de mänskliga rättigheterna i Guatemala. Detta material kompletterar jag med intervjuer, tidningsartiklar samt tryckt litteratur.

Impunity Watch publicerade i november 2005 rapporten “Reconociendo el pasado – desafíos para combatir la impunidad en Guatemala” som betyder “Erkännande av det förflutna – en utmaning för att bekämpa straffriheten i Guatemala”. *Impunity Watch* är ett internationellt initiativ som vill lindra straffriheten vid grova övergrepp mot de mänskliga rättigheterna för länder i post-konflikt, såsom Guatemala. Deras val av undersökning i just

Guatemala kommer ur de grova övergrepp mot de mänskliga rättigheterna som ägde rum under inbördeskriget. Övergrepp som lämnat djupa spår hos vittnen och överlevanden. Undersökningen är gjord med hjälp av organisationerna CALDH (el Centro de Acción Legal para los Derechos Humanos), CEDIM (el Centro de Documentación e Investigación Maya), ICCPG (el Instituto de Estudios Comparados en Ciencias Penales de Guatemala), Impunity Watch och FMM (la Fundación Myrna Mack). Impunity Watchs undersökning syftar till att identifiera de faktorer som förklarar straffriheten utifrån de övergrepp mot de mänskliga rättigheter som begicks under inbördeskriget. Rapporten presenterar framgångar, hinder och utmaningar som staten och det guatemalanska samhället står inför i förhållande till inbördeskriget och dess spår. Den vinklar och visar på att straffriheten från det förflutna står i relation till säkerhetsläget och straffriheten idag (Impunity Watch 2005 s.7-8).

Sveriges utredning om mänskliga rättigheter i Guatemala är en sammanställning av Utrikesdepartementets bedömningar av de mänskliga rättigheterna i Guatemala som publicerades 2007.

Svenska utrikesdepartementets samarbetsstrategi för utvecklingssamarbetet med Guatemala för september 2008 till december 2012 är en styrande strategi för Sveriges utvecklingssamarbete med Guatemala. Den grundar sig på regeringens politik för internationellt utvecklingssamarbete, politiken för global utveckling, Parisdeklarationen samt EU:s uppförandekod om arbetsfördelning och komplementaritet. Fredsavtalen från 1996 utgör utgångspunkt för det svenska stödets mål, inriktning och prioriteringar.

1.7 Begreppsförklaringar

På spanska använder man termen *conflicto armado*, som betyder väpnad konflikt, när de pratar om inbördeskriget. Därför har jag valt att använda mig av motsvarande term på svenska.

Organisationer:

GAM – El Grupo de Apoyo Mutuo – bildades för 25 år sedan av en grupp kvinnor, anhöriga till arresterade och försvunna personer. GAM ger ut en rapport varje månad som alternativ till det staten presenterar nationellt och internationellt. Det ska fungera som verktyg för att minska straffriheten och osäkerheten i landet.

ECAP – Equipo de Estudios Comunitarios y Acción Psicosocial – komunitära studier och psykosocial hälsa jobbar i regioner som blivit hårt drabbade av den väpnade konflikten. De hjälper även till vid utgrävningar för att stötta och organisera byarna.

1.8 Disposition

Jag börjar med en kort sammanfattning av Guatemalas historia då det för förståelsen av uppsatsen är fundamentalt att ha kunskap om den väpnade konflikten och folkmordet. Därefter tar jag upp folkmordskonventionen och fredsavtalet från 1996 som Guatemala har bundit sig till men systematiskt bryter mot. PNR, det nationella ersättningsprogrammet är ett resultat av fredsavtalen som regeringen mot sin vilja satt igång men inte visar större intresse för. Denna statens ovilja är grunden till de många hinder som finns i folkmordsprocessen, liksom bristerna i rättssystemet och korruptionen. I min analysdel tar jag upp samma program, PNR, och vad vittnen och överlevande har för åsikter kring statens försök till försoning efter den väpnade konflikten. Diskriminering mot fattiga och ursprungsfolk är en hörnsten i systemet, det var människorna på landsbygden som drabbades hårdast av de massakrer och förföljelser som begicks av den statliga militären. Får man inte bukt med denna diskriminering och rasism tror många att det är en av orsakerna till det eskalerande våldet. Straffriheten är en annan orsak. Guatemala är det perfekta landet att begå brott i, då som nu. Slutligen tar jag upp våld i krig och fred som en förklaring till våldet innan jag gör de avslutande kopplingarna under slutsatser.

2. EMPIRI

2.1 Bakgrund

Den första spanjoren kom till Guatemala via Mexiko år 1524. Under de 300 år som spanjorerna härjade förekom grov rasism mot ursprungsfolken, exploatering och tvångsarbete, ett kolonialt arv som lever kvar än idag. Guatemala blev självständigt 1821. Mellan 1931 och 1944 styrde diktatorn Jorge Ubico landet och United Fruit Company (idag Chiquita), landets största markägare och arbetsgivare. Än idag är jordfördelningen bland de mest orättvisa i världen – 1% av folket äger 70% av jorden.

1944 gjorde Jacobo Arbenz Guzman en statskupp, och de tio närmsta åren kom att kallas ”den demokratiska våren” då sociala reformer – skola, pension, fackföreningar, rösträtt, etc. – och en jordreform infördes. Inget av detta föll United Fruit i smaken, då de ägde mycket mark och hade stora plantager i Guatemala. USA anklagade presidenten för att vara kommunist och 1954 gjordes en CIA-stödd militärkupp och militären tog makten fram till år 1960.

Bland annat bönder och fackföreningsrörelser började organisera sig mot militärdiktaturen och 1960 bröt inbördeskriget ut. Det varade till 1996 med sin kulmen under de år som senare kom att benämnas folkmord, 1980-1983. Under dessa tre år med bland annat Rios Montt vid makten mördades 40% av de 200 000 som har dokumenterats döda, men man räknar med att ytterligare upp till 100 000 människor är försvunna. Utgrävningar av massgravar och gravplatser ute i bergen som människor grävde åt sina anhöriga som dog av svält eller sjukdomar pågår idag.

Armén bär ansvaret för 93% av alla mord, gerillan 3% och 4% begicks av andra grupper. General Mejía Victorez, diktator 1983-1986, förklarade att enda sättet att göra sig av med gerillan var genom att: ”Befolkningen var vattnet och gerillan var fisken. För att döda fisken var vi tvungna att göra oss av med vattnet”. Detta är även ett välkänt citat från Mao.

År 2000 inleddes rättsprocesser mot ex-diktatorer, men ännu har varken någon högre politiker eller officerare dömts för varken folkmord eller de 629 massakrer som begicks. Människor har vittnat, de dokument som finns kvar håller på att överlämnas och enstaka personer har dömts för massakrer, men dessa var egentligen civila som beväpnades av militären och tvingades in i konfrontation med gerillan (ibland sina egna grannar, en metod för att söndra och härska). Rios Montt är juridiskt immun eftersom han idag sitter i kongressen.

Många organisationer i landet arbetar för att få igång rättsprocesser och ta fram bevis som kan ställa de ansvariga militärerna inför rätta, vilket inte är riskfritt.

Rent formellt började omvandlingen till en demokratisk stat 1985 när en ny konstitution utfärdades och generella val genomfördes. Men det var under ledning av en militärregim och inbördeskriget pågick ännu. Regeringen började förhandla med gerillagrupperna som alla tillhörde URNG (Unidad Revolucionaria Nacional Guatemalteca) för att få ett slut på kriget. Förhandlingarna skedde med internationell närvaro och ledde till ett antal överenskommelser för få till stånd en varaktig fred. Men även om staten har gjort framsteg när det gäller reformering och modernisering så är det uppenbart att Guatemala inte följt fredsavtalen när det gäller omvandlingen till en demokratisk stat. För den dominerande eliten som innehar den ekonomiska, politiska och sociala makten, samt militären, har inga större förändringar skett. Resultatet är en svag regering och en stor del av befolkningen i fattigdom (Impunity Watch 2005 s.12-13).

2.2 Konventioner och Avtal

Fram till juni 2008 hade Guatemala ratificerat mer än 30 multilaterala och bilaterala internationella avtal inom mänskliga rättigheter och internationell humanitär rätt, inklusive FN-avtal och amerikanska avtal (Impunity Watch 2005 s.25).

Under 2007 skrev Guatemala under, men har ännu inte ratificerat, konventionen mot påtvingade försvinnanden (www.manskligarattigheter.gov.se). Sedan i juli 2009 har dock domstolen accepterat åtalpunkten ”påtvingade försvinnanden”, av FN definierat som ett brott mot mänskligheten, vilket innebär att man slagit fast att det fanns en systematisk plan, framtagen och genomförd av staten för att terrorisera civilbefolkningen. Detta är något som aldrig tidigare har erkänts i en guatemalansk domstol, och den 1 september 2009 dömdes den första militären för sex påtvingade försvinnanden till 150 års fängelse (www.krf.se).

2.2.1 FN:s Folkmordskonvention

Termen folkmord kom till efter Förintelsen och bidrog till utformningen av folkmordskonventionen från 1948. Denna definierar folkmord som ”handlingar begångna i avsikt att utplåna, helt eller delvis, en grupp på nationella, etniska, rasmässiga eller religiösa grunder” (www.manskligarattigheter.gov.se).

Guatemalas regering skrev under folkmordskonventionen den 13 januari 1950, tio år innan inbördeskriget bröt ut. Artikel IV säger att ”personer, som göra sig skyldiga till folkmord [...] skola bestraffas, vare sig de äro grundlagsenligt ansvariga styresmän, ämbets- och tjänstemän eller enskilda personer”. Artikel V slår fast att ”de fördragsslutande parterna förplikta sig att i överensstämmelse med vars och ens grundlag genomföra den lagstiftning som erfordras för att möjliggöra en tillämpning av denna konventions bestämmelser, och i synnerhet att stadga verksamma straff, som skola drabba personer, vilka göra sig skyldiga till folkmord eller andra i artikel III uppräknade gärningar”. Artikel VII menar att ”folkmord och övriga i artikel III uppräknade gärningar, skola icke betraktas såsom politiska brott, när fråga uppkommer om utlämning. De fördragsslutande parterna förplikta sig att i hithörande fall medgiva utlämning i överensstämmelse med sina gällande lagar och traktater (SÖ 1952:64). Jag hävdar att Guatemalas regering bryter mot samtliga av dessa artiklar.

2.2.2 Fredsavtalen 1996

Fredsavtalen från 1996 betraktas som Guatemalas mest förankrade och fullständiga utvecklingsagenda. De har utformats i nationellt samförstånd med syftet att bekämpa den strukturella ojämlikheten genom att bygga ett nytt, rättvist, demokratiskt och inkluderande Guatemala. De innehåller reformer för att minska exkluderingen av stora befolkningsgrupper, särskilt ursprungsfolk och kvinnor, vilken har identifierats som grundorsaken till konflikten. Målet med fredsavtalen var att demokratisera staten genom att bryta en historisk diskriminering av ursprungsfolk, modernisering av rättsväsendet för minskad straffrihet samt statens ansvar för upprätthållandet av mänskliga rättigheter och utveckling för samtliga medborgare. Staten ska enligt avtalen motverka korruption, främja medborgarnas aktiva ekonomiska deltagande och ekologiskt hållbart nyttjande av naturresurser, förbättra produktiv kapacitet och investeringar i infrastruktur samt skapa ett moderniserat nationellt inkluderande hälsosystem som omfattar såväl preventiv hälsovård som sjukvård och rehabilitering (Svenska

Utrikesdepartementets Samarbetsstrategi för utvecklingssamarbetet med Guatemala). Men framför allt var syftet att överbygga de orsaker som gjorde att kriget bröt ut 1960 samt att nuvarande och kommande generationer får tillgång till sanningen.

Några av löftena i fredsavtalen är att:

- Regeringen ska stödja de principer och normer som garanterar och skyddar de mänskliga rättigheterna.
- Det är en folkets rättighet att få veta sanningen om brotten mot de mänskliga rättigheterna och våldet under den väpnade konflikten. Regeringen åtar sig att objektivt och opartiskt redogöra för att stärka försonings- och demokratiseringsprocessen i landet.
- Erkännandet av ursprungsfolkens identitet och rättigheter är avgörande för konstruktionen av en multietnisk, plurikulturell och multilinguistisk nation. Respekten samt utövningen av de politiska, kulturella och ekonomiska rättigheterna för alla invånare är grunden för en samlevnad som speglar nationens mångfald.
- Det är grundläggande för att uppnå social rättvisa och ekonomisk tillväxt att alla invånare deltar i samhällets alla sektorer.

Det är uppenbart hur fredsavtalen bryts på väldigt många punkter, särskilt de två avtalen nedan som skrevs under i Oslo den 23 juni 1994 respektive Mexiko City den 31 mars 1995.

- Avtalet rörande upprättandet av en kommission för historisk upprättelse av brotten mot de mänskliga rättigheterna samt de våldsamheter som orsakade smärta hos det guatemalanska folket.
- Avtalet rörande ursprungsfolkens identitet och rättigheter.

Arbetet med att genomföra fredsavtalen har hittills lett till framsteg i form av instiftade lagar, etablering av nyckelinstitutioner, begränsning av militärens formella makt, stärkt civilt samhälle, ökat valdeltagande samt bättre förutsättningar för folkligt deltagande.

Diskrimineringen är strukturell även om vissa framsteg gjorts (Sveriges utredning om MR i Guatemala 2007). Ursprungsfolkens kollektiva rättigheter har stadfästs och statssanktionerade människorättskränkningar har minskat. Men framstegen är väldigt begränsade, särskilt vad det gäller reformer för en ökad inkludering. Det förekommer en ojämlig fördelning av jord och resurser mellan urbefolkningen och övriga befolkningen, ett lågt skatteuttag samt korruption inom statsförvaltningen bland annat. Staten är även oförmögen att bekämpa illegala

säkerhetsstrukturer och såväl historisk som nutida straffrihet innebär konfliktrisker och är ett hinder för demokratisk utveckling (Svenska Utrikesdepartementet).

2.3 PNR – Programa Nacional de Resarcimiento

Programa Nacional de Resarcimiento, PNR, betyder ungefär ”det nationella ersättningsprogrammet” och är ett resultat av fredsavtalen men också något som utvecklats med tiden och med kraven från de byar som drabbades av den väpnade konflikten. Framför allt är det rekommendationer och rapporter från CEH (Comisión para el Esclarecimiento Histórico), kommissionen för historisk klarläggning, samt REMHI (Proyecto Interdiocesano de Recuperación de la Memoria Histórica), projekt för att inte bortse från eller glömma bort historien, och sociala organisationer som har utfört påtryckningar (Arévalo 2007 s.19). Under 2003 kom programmet igång och har utvecklats sedan dess (Elich 2007 s.74). Men PNR kan endast fungera för försoning i form av olika ersättningar till vittnen och anhöriga, och inte som någon garanti för att de mänskliga rättigheterna framöver ska följas. Därför är det viktigt att samtidigt som PNR implementeras också göra den lagstiftande och rättsliga makten, myndigheter och kommuner lyhörda för att det ska bli en äkta försoningsprocess (Arévalo 2007 s.19).

De finns fem åtgärder inom programmet:

- 1) Materiellt: få tillbaka jord och papper på att man äger den, dela ut frön eller annat för att få förutsättningar att odla, hjälp att bygga upp sina hus som förstörts
- 2) Ekonomiskt: ersättning till anhöriga till offer, stipendium för att studera, sjukvård
- 3) Kulturellt: rätt att utöva sin kultur, prata sitt språk, etc.
- 4) Världighet: nationell kunskap om den väpnade konflikten, värna minnet av offren, minneshögtid för de döda, bygga upp mayaaltare, nationellt museum
- 5) Utgrävningar och begravningar: rätt att få hem sina anhöriga från massakrer och ge dem en värdig begravning, psykosocial hjälp (Velásquez Zapeta 2007 s.110-116)

De tre första åren av PNR lyckades man ersätta anhöriga till 25-30 000 människor av de 200 000 som mördades. Problemet är bara att det fattas dokumentation eftersom arkiv brändes under konflikten och fortfarande finns 1-2 miljoner människor, främst kvinnor, inte registrerade. Osäkerheten i landet och rädsla för systemet gör att många inte heller vågar söka sin ersättning (Tuyuc Velásquez 2007 s.24).

2.4 Hinder i processen

Det saknas politiskt erkännande och spridning av information om vad som hände under konflikten då sådan information behövs för att det inte ska upprepas, för att kommande generationer ska få tillgång till sanningen och för att ge värdighet åt offren. Eftersom rasism och orättvis fördelning bland folket i Guatemala fortfarande förekommer är kunskap om grunden till konflikten viktig. De statliga institutionerna samarbetar ogärna för att öppna de arkiv som innehåller relevant information om inbördeskriget, i synnerhet militärarkiven. Militären vägrar att lämna dem ifrån sig, flera har förstörts och försnillats. President Álvaro Colom lovade i februari 2008 att offentliggöra arkiven men gör inget för att militären ska följa dessa instruktioner (Impunity Watch 2005 s.20-23).

Andra exempel på hinder i processen är att rättsväsendet har mycket små resurser, advokater förhalar processerna, rasismen kvarstår, det saknas skydd åt vittnen samt människorättsförsvarare, och större delen av befolkningen har förlorat förtroendet för rättsväsendet (ibid. s.29-32).

Man har inte heller i Guatemala hittat något bra sätt för att finna de cirka 45 000 personer som fortfarande är försvunna sedan den väpnade konflikten. Några organisationer såsom FAFG (rättsantropologer) gör utgrävningar och har hittills identifierat cirka 5 000 personer, men många återstår och det finns mycket begränsade resurser. Regeringen gör själva inga större ansträngningar och det har aldrig ens satts ihop något register över försvunna personer. Lagförslaget för att formera en kommission som sätter ihop ett sådant register har inte heller godkänts. Att hitta de försvunna till anhöriga skulle hjälpa att läka de sår som förblir öppna och framför allt vill man förhindra att regeringen i framtiden påstår att de dog av svält. Många anhörigas dröm är att få ge sina nära och kära en värdig begravning på kyrkogården. Det är ett grovt brott mot offrens rättigheter, deras familjer och samhället i stort att inte finna sanningen om vad som hände under inbördeskriget (Impunity Watch 2005 s.20-23).

3. ANALYS

3.1 PNR

Det statliga programmet PNR initierades som sagt år 2003 och är en del av fredsavtalen som staten mot sin vilja uppfyller. Carlos Paredes, doktor i psykologi, menar att PNR är ett sätt för regeringen att erkänna de brott de begick under den väpnade konflikten. Det är viktigt att kräva och inte bönfälla att programmet ska upprätthållas. Under 2009 stängde man nämligen ner ett av kontoren i landet och folk får allt längre att resa för att kräva sin ersättning, vilket man inte har råd med (2009-10-14).

”Jag vill att regeringen uppfyller PNR, den ekonomiska ersättning som utlovats och mark att bo på och leva av”, säger María som är överlevande från regionen Panzós (2009-10-13). Miguel från regionen Ixil menar att regeringen inte uppfyllt sina löften med PNR (2009-10-14) och även om Guatemalas regering tydligt visar att den är ovillig att fullt ut erkänna sina brott under den väpnade konflikten så ser jag det som en nästintill omöjlig uppgift att uppfylla PNR. För att till exempel få ersättning för sina förstörda hus och tillbaka sina marker kräver regeringen papper på att de tidigare varit ägare av detta, något som inte finns då människors hus antingen blev nedbrända eller plundrade och de inte hann få med sig någonting när de flydde ut i bergen. Men det finns många andra faktorer också till att ersättning uteblir. Rosalina Tuyuc Velásquez, ordförande för CNR (kommissionen för PNR) skriver att ”ersättning och försoning är inte lätt i vårt Guatemala, eftersom våld, korrupcion och kapitalismen invaderar vårt land. Vi är fulla av skräck, rädsla och konstant lidande i form av diskriminering, droger, arbetslöshet och hunger” (2007 s.25). Hon menar också att det inte bara handlar om en ekonomisk ersättning, utan att det behövs mycket mer. Exempelvis utgrävningar och att få begrava sin anhöriga på ett värdigt sätt eller psykosocial hjälp. De första åren har de lyckats bistå de som var värst drabbade under den väpnade konflikten, men

samtidigt har det inte blivit någon förändring inom den statliga makten och rättssystemet. ”En del personer verkar tro att folkmordet inte är så viktigt” säger hon (ibid. s.23). Men många har fastnat i att det är den ekonomiska ersättningen inom PNR som är försoning, medan ECAP försöker få folk att se att det som behövs kanske snarare är jord, boende, psykologer, advokater, etc. (Joan ECAP 2009-10-14). Detta beror på att regeringen började PNR med att betala ut den ekonomiska ersättningen, vilket gjorde att det blev det folk såg. Men kravet på att få ge sina anhöriga en värdig begravning och inleda en juridisk process är också viktigt bland många, även om inte alla vill påbörja utgrävningar av olika anledningar (Felipe ECAP 2009-10-14).

3.2 Diskriminering

”Vi tror att folkmord är det extrema uttrycket för rasism [...] och än idag, även om det inte pågår ett krig, så är fattigdomen, hungern, bristen på uppmärksamhet från staten och att inte följa de internationella normerna också ett uttryck för rasism”, säger Rosalina Tuyuc Velásquez, ordförande för kommissionen för PNR (2007 s.25).

En av de mest grundläggande värderingarna i ett samhälle och hörnstenarna inom de mänskliga rättigheterna är jämlikhet, dvs. att ingen varken på etnisk tillhörighet, rikedom, etc. ska diskrimineras. Det är en universellt erkänd rättighet som finns med i många internationella instrument (ibid. s.10). Artikel 1 i FN:s internationella konvention om avskaffande av alla former av rasdiskriminering har i princip blivit en standarddefinition av diskriminering inom de mänskliga rättigheterna, enligt Makkonen. ”I denna konvention avser uttrycket ’rasdiskriminering’ varje skillnad, undantag, inskränkning eller företräde på grund av ras, hudfärg, härstamning eller nationellt eller etniskt ursprung, som har till syfte eller verkan att omintetgöra eller inskränka erkännandet, åtnjutandet eller utövandet, på lika villkor, av mänskliga rättigheter och grundläggande friheter på politiska, ekonomiska, sociala, kulturella eller andra områden av det offentliga livet” (2003 s.57).

”Att skydda nationella, etniska och religiösa minoriteter är, ur ett samhälleligt perspektiv en fråga om såväl nationell som internationell säkerhet”, menar Timo Makkonen. Diskriminering av minoriteter kan få allvarliga konsekvenser för fred och säkerhet då det annars inte går att nå nationell sammanhållning och säkerhet (ibid. s.10).

Diskriminering är inte bara ett hot mot samhället i sin helhet utan även mot den diskriminerade individen som förnekas en rättighet och ett likavärde gentemot andra. Den blir även kränkt i sin identitet, vilket kan medföra allvarliga konsekvenser när individens psykiska

hälsa försämrats (ibid. s.10). Människor som utsätts för diskriminering hanterar detta på olika sätt. Det går inte att förutse om de kommer att undvika vissa situationer framöver, hamna i ångest eller depression, förneka sig själva eller ta strid (ibid. s.22).

För att få bukt med diskriminering är lagstiftning ett av de viktigaste verktygen. Därför är det viktigt att en sådan finns och tillämpas. Rättssystemet representerar auktoritet, allmän ordning, avspeglar de viktigaste värderingarna i samhället samt säkerställer demokratin och de mänskliga rättigheterna. Därför är lagstiftning grundläggande för samhället och människor som utsätts för diskriminering (ibid. s.11, 23).

3.2.1 Guatemala – en tickande bomb

”Efter fredsavtalet skedde ingen omstrukturering av det politiska, ekonomiska och militära systemet, utan det förblev detsamma” säger Rosalina Tuyuc Velásquez (2007 s.24). Detta har resulterat i diskriminering, marginalisering samt fattigdom hos majoriteten av ursprungsbefolkningen som kommer ur en inrotad rasism i den dominerande ideologin. Enligt CEH var de strukturella orättvisorna, rasismen samt den exkluderande staten orsakerna till inbördeskriget och eftersom inget förändrats är en fortsatt konflikt att vänta (Impunity Watch 2005 s.13).

Människorättsförsvaren Helen Mack menar att det är ett nytt krig som utspelar sig då det råder straffrihet, rädsla och korruption. ”Vi har olösta problem – man har inte lyckats med någon ekonomisk utveckling och social jämställdhet, grunden till allt ligger i orättvisorna”, säger Nineth Montenegro, parlamentsledamot (www.krf.se/ny-vapenlag-i-guatemala).

Jag anser att Guatemala är en tickande bomb om inte regeringen börjar ta sitt ansvar på grund av bland annat följande punkter:

- Ojämlig resurs- och inkomstfördelning (klyftorna är bland de största i världen)
- Fattigdomen på landsbygden där majoriteten är ursprungsfolk
- De fattigas brist på möjlighet till deltagande, inflytande och rättighetsutövande samt sämre tillgång till socialtjänst och rättstrygghet
- Statens oförmåga att ge grundläggande skydd och social service såsom utbildning och hälso- och sjukvård
- Ojämn fördelning av jorden, brist på sysselsättning
- Dödskräva är högre idag än under den väpnade konflikten i genomsnitt

- Avsaknad av ett fungerande rättsväsende (straffrihet på 98%)
- Ökat antal attacker och hot mot människorättsaktivister
- Fattiga får inte sina grundläggande behov tillfredsställda och ser inte sina intressen representerade av det etablerade politiska systemet, vilket bidrar till ökad misstro mot staten och en ökad konfliktrisk (Svenska Utrikesdepartementet)
- Mordfrekvensen har ökat kraftigt på senare år och nådde 46 mord per 100 000 invånare under 2006, en nivå som internationellt ses som krigshandlingar vid medelintensiva väpnade konflikter (Sveriges utredning om MR i Guatemala 2007)

Situationen gällande ekonomiska och sociala rättigheter samt minoriteters rättigheter har försämrats under de senaste åren i Guatemala, till stor del beroende på minimala statliga resurser och ojämn anslagsfördelning. Enligt GINI-skalan är landet ett av det mest ojämlika länderna i världen där den rikaste tiondelen av befolkningen står för 48% av all inkomst i landet. Analfabetismen bland 15- till 24-åringar är drygt 17%, fyra gånger högre än medeltalet i Latinamerika. Kvinnor som tillhör urfolken på landsbygden går i medeltal endast 1,2 år i skolan. Hälften av alla som börjar primärskolan hoppar av i förtid. Bland den fattiga delen av befolkningen har endast 8,5% avslutat sekundärskolan.

3.3 Straffriheten

När vi pratar om straffriheten i Guatemala pratar vi om två olika. Dels straffriheten som kvarstår sedan den väpnade konflikten och dels straffriheten av idag. Med det inte sagt att det inte fanns någon straffrihet innan den väpnade konflikten. Men dessa går hand i hand.

Tiden efter fredsavtalen präglas inte av institutionella reformer eller rättegångar mot de ansvariga för inbördeskriget så som utlovats, vilket har gjort Guatemala till en stat med alarmerande hög straffrihet. Att inte utreda och döma de grövsta brotten mot mänskligheten under den väpnade konflikten gör att rättssystemet inte enbart bryter mot grundläggande rättigheter, utan också att de värsta förbrytarna går fria och sitter kvar inom maktens elit. Bristen på rättsväsende gör att straffriheten förblir i det kollektiva minnet och brott accepteras av staten. Därmed förlorar staten sitt förtroende från invånarna som blir apatiska med en känsla av en generell försvarslöshet där folks förtroende för de statliga institutionerna minskar. Det skapar även en frustration och rädsla hos alla offer då endast två procent av alla mord som begås i landet idag klaras upp (Impunity Watch 2005 s.13-14, 33). En stor del av

dessa och andra grova brott utförs av olika allianser av tjänstemän, den privata sektorn, medlemmar i ungdomsgäng och delar av polisen, militären samt de privata säkerhetsstyrkorna. Deras syfte är att stärka kontrollen över bostadsbyggande, smuggling av vapen, narkotika och människor, pengatvätt, bilstölder och olagliga adoptioner. Dessa gruppers inflytande i statsapparaten och rättsväsendet bidrar till att ytterst få brott utreds och leder till åtal (Sveriges utredning om MR i Guatemala 2007). Att man inte tog vara på tillfället att göra upp efter inbördeskriget har gjort att samma kriminella personer genomsyrar de statliga institutionerna idag (Impunity Watch 2005 s.13). När man skapade en ny "civil polis", som en del av fredsavtalet 1996 var det gamla militärer som flyttades över. Existensen av parallella maktstrukturer och deras inflytande i statsapparaten underminerar regeringens försök att förbättra situationen för de mänskliga rättigheterna (Svenska Utrikesdepartementet). Flera människorättsorganisationer har inlett rättsprocesser mot de före detta presidenterna Fernando Lucas García, Efraín Rios Montt och deras respektive regeringar för massakrer på civilbefolkningen från 1980-1983. Spanien har 2006 utfärdat en internationell arresteringsorder mot Fernando Lucas García, Efraín Rios Montt, den före detta presidenten Oscar Mejía Víctores och fem andra högt uppsatta militärer, men den guatemalanska författningsdomstolen hävdar att Spanien inte har jurisdiktion att lagföra militärerna och ännu har inget beslut kring männen kommit (Sveriges utredning om MR i Guatemala 2007). Den guatemalanska regeringen har dock gjort vissa ansträngningar sedan freden 1996 för att döma skyldiga personer för övergreppen och att de inte upprepas, men processerna är partiska och mycket svaga. Framgångarna är obetydliga och hittills har endast en militär av högre rang ställts inför rätta och man har inte gjort några institutionella reformer för att få bort ansvariga för grova övergrepp ur den statliga administrationen. Detta har ett negativt inflytande på övergången till demokrati. Militär av högre rang och den politiska och ekonomiska eliten har sett till att behålla sin makt i detta exkluderande, rasistiska och diskriminerande system som hindrar de juridiska processerna och behåller samma strukturer som under inbördeskriget (Impunity Watch 2005 s.7-8).

Att offren från inbördeskriget får juridisk upprättelse är fundamentalt för att dessa ska gottgöras och få tillbaka sin värdighet, men också i försoningsprocessen för att skapa en hållbar demokratisk stat (ibid. s.8). För att avancera i kampen mot straffriheten är det viktigt att institutionerna som ingår i rättsprocesserna gör något åt bristerna och utreder och dömer de grövsta fallen under inbördeskriget, såsom folkmordet, massakrer, försvinnanden och våldtäkter. Rättsväsendet bär ett stort ansvar för offren och inför samhället i stort att straffa de

ansvariga för dessa grova brott som inträffade i Guatemala och för att visa kommande generationer att staten ansvarar för att detta inte händer igen (ibid. s.30).

”Regeringen nekar till folkmordet och den väpnade konflikten”, säger Diego från organisationen ECAP (2009-10-13). ”De vill att vi ska glömma för då kan vi inte berätta vad som hände under den väpnade konflikten. Vi måste vara enade. Vi har kämpat hårt och uppnått mycket, men vi kämpar vidare för barnen och ungdomarna”, säger Felipe (ECAP 2009-10-13). Rädslan och bristen på förtroende för rättssystemet hindrar offren och deras anhöriga från att ta hjälp av det. I den antiupproriska politiken som fördes under kriget tvingade militären den civila befolkningen till paramilitära handlingar. I en del byar bor idag förövare för grymma gärningar granne med offren. Därmed förekommer ofta hot och övergrepp mot de som vågar driva juridiska processer, och dessa personer erbjuds ett mycket bristfälligt skydd. Men det finns ett antal organisationer som vänder sig till rättssystemet för att söka rättvisa. Dessa har gjort anmälningar om avrättningar, massakrer och försvinnanden under inbördeskriget, och man hjälper till för att driva processer mot före detta militärer. Men offren och vittnen betalar ett högt pris för att delta i processerna som ofta tar flera år, slösar resurser på åtgärder, trakasserier, hot och överfall från de som har intressen i att processerna inte avancerar (Impunity Watch 2005 s.29).

Fram till mitten av 2008 har interamerikanska domstolen avgett sju domar mot den guatemalanska staten för brott mot de mänskliga rättigheterna under inbördeskriget (ibid. s.37).

Eftersom rekommendationer staten fått genom åren inte tagits på allvar ser man nu en kritisk situation. Guatemala har även förlorat i trovärdighet gentemot FN genom att visa på en politisk ovilja. Man menar att Guatemala har blivit ett land perfekt för att begå brott i (Prensa Libre 2009-04-26). CICIG, Comisión Internacional contra la Impunidad, blev en nödvändig insats för att stötta den svaga regeringen som inte lyckats genomföra de nödvändiga institutionella reformer som krävs för att få bukt med straffriheten samt korruptionen (Impunity Watch s.13).

Carlos Paredes, doktor i psykologi, tror i grunden att våldet av idag beror helt och hållet på straffriheten och kopplar inte samman den med den väpnade konflikten. Han menar att oavsett väpnad konflikt eller ej så är det straffriheten både från förr och nu grundproblemet i Guatemala. ”Rättvisan är inte till för alla” och det är det som skapar problemen (2009-10-15).

3.5 Våld i krig och fred

Det finns en skillnad i interna förklaringsmodeller och externa förklaringsmodeller. De interna handlar om att förstå våldets orsaker som konsekvenser av vad som sker i människans hjärna, genom dess fysiologi, genetik, psykologi och personlighet. Externa förklaringsmodeller menar att orsakerna till att människor beter sig våldsamt står att finna i yttre påverkan av individen eller gruppen. De externa faktorerna finns i form av social och kulturell kontext, värderingar eller strukturer. ”Människan är resultatet av sina erfarenheter. Våld är något vi lär oss och kunskapen överförs genom kulturen”, menar Coser (1956).

Alla samhällen tolererar våld i viss utsträckning eftersom det krävs för att vi ska kunna upprätthålla våra ideal och värderingar. Våld är något socialt konstruerat (Milgram 1992):

- Våldshandlingar är inte plötsliga utbrott av aggressivitet utan har historisk mening eller förankring,
- Våldsamma föreställningar är inte konstruktioner av fragmenterade subjektiviteter, inte heller är de ofrånkomliga produkter av begrepp som ”kultur” eller ”traditioner”,
- Våld i sig är föreställt genom reflexiva, socialt positionerade människor under specifika historiska omständigheter av konkreta orsaker.

Det pågår även en diskussion kring legitimitet när det gäller politiskt våld eller det våld som den politiska styrelsen utövar mot medborgarna i ett land. Man menar att makt och våld inte är synonymt, utan att makt är legitimt medan våld alltid är illegitimt. Våld är det som politiska ledare använder sig av när de inte har legitim makt. Detta perspektiv kan ställas mot Max Webers definition av staten som den som har monopol på våldsanvändningen och där våldet alltid är legitimt (Johansson Dahre 2009-11-27).

Den traditionella analysen av våld utgår från tre olika nivåer och sambandet mellan dem. Detta för att förstå våldets mekanismer. Den första nivån är den internationella som i Guatemalas fall framför allt innebär USA:s inverkan men också många andra länders under den väpnade konflikten till idag. Den andra nivån är den statliga med de interna politiska angelägenheterna. Där fokuserar man på hur identitetsfragmentering, arbetslöshet, fattigdom, urban kriminalitet och rasism har förändrat våldets struktur i staten. Men de leder oftast inte till våld utan till frustration som utmynnars i rasism, nationalism etc. Den tredje nivån är den

lokala där man tittar på bland annat familjen. Denna är en av de mest våldsamma institutionerna i samhället, som svarar mot övergripande sociala problem, som leder till våldet i familjen (angel babies, hustrumisshandel, barnmisshandel, försvinnanden, etc.) Kultur, sociala strukturer, idéer och ideologier formar våldets dimensioner, både dess uttryck och undertryckande (Scheper-Hughes 2004).

Det finns även en fjärde analysnivå som lagts till av Michel Wieviorka. Denna är individnivån, och med det menar han inte dess psykologiska dimension, utan utvecklingen av individualism, som möjligen kan vara en förtäckt narcissism. ”Den moderna individualismen innebär att individen önskar delta i det gemensamma moderna livet samtidigt som den vill ha en egen identitet och bli erkänd som ett eget subjekt. Eftersom detta inte alltid är möjligt skapar detta liv frustration hos individen. Frustration som kan övergå i fysiskt våld, kriminalitet, drogmissbruk” (Wieviorka 2009).

4. SLUTSATSER

För att svara på de frågor jag inledde denna uppsats med vill jag dra slutsatsen att det finns ett samband mellan guatemalanska statens bristfälliga intresse till försoning med fattiga och ursprungsfolk, som var de som till största delen drabbades av den väpnade konflikten. Straffriheten existerade visserligen innan 1960, men har bara ökat sedan dess. Den är ett bevis på den svaga stat Guatemala är idag som accepterar situationen och inte förbättrar sitt rättsväsende. Staten har därmed förlorat sitt förtroende från majoriteten av landets invånare som känner sig maktlösa och fyllda av rädsla. Rättsväsendet bär ett stort ansvar för offren och inför samhället i stort att straffa de ansvariga för dessa grova brott som inträffade i Guatemala och för att visa kommande generationer att staten ansvarar för att detta inte händer igen. Att staten åtminstone uppfyller de krav som ställs inom PNR är fundamentalt för att en försoningsprocess ska vara möjlig, för att människor ska få tillbaka sin värdighet och för att skapa en hållbar demokratisk stat.

Som jag beskrev i teoriavsnittet föder våld alltid våld, och det är denna negativa spiral Guatemala befinner sig i. Våld symboliserar samhällets hälsa och kan vara ett uttryck för att samhället förändras. I Guatemala handlar det mycket om konkurrens av resurser. Människorna på landsbygden fick utstå extrem rasism och diskriminering som man ännu inte fått bukt med. Våldet i Guatemala föds ur de fyra punkter som beskrivs i teoriavsnittet där kontrollen, konkurrensen och distributionen av resurser är grunden för social struktur som i sin tur konstituerar förhållandena av makt och ojämlikhet. Där uppfattningar om etnicitet, ras eller andra kulturella faktorer ökar ofta intensiteten i konkurrensen om resurser. Där kapitalismen är det enda ekonomiska systemet samtidigt som det skapar stora klassklyftor, sociala problem, eliter, diskriminering, inflation, miljöproblem och våld.

Skillnaden mellan krig och fred i Guatemala är väldigt liten.

5. REFERENSER

5.1 Tryckt material

Arévalo, Martín, 2007. "Justificación" i PNR. *La vida no tiene precio. Acciones y Omisiones de Resarcimiento en Guatemala. Primer informe temático 2006-2007 del Programa Nacional de Resarcimiento*. Guatemala City: Magna Terra Editores S.A.

Coser A, Lewis, 1956. *The functions of social conflict*. London: Routledge & Kegan Paul.

Elich, Cristina, 2007. "El enfoque de Derechos Humanos sobre resarcimiento en Guatemala y la cooperación del Programa de Naciones Unidas para el Desarrollo (PNUD) con el PNR" i PNR. *La vida no tiene precio. Acciones y Omisiones de Resarcimiento en Guatemala. Primer informe temático 2006-2007 del Programa Nacional de Resarcimiento*. Guatemala City: Magna Terra Editores S.A.

Flick, Uwe, 2006. *An introduction to qualitative research*. London: Sage Publications.
Gerring, John, 2007. *Case Study Research – Principles and Practice*. Cambridge: University Press

Gomm, Roger – Hammersley, Martin – Foster, Peter, 2000. *Case Study Method: Key Issues, Key Texts*. London: Sage Publications.

Kvale, Steinar, 1996. *InterViews- An introduction to Qualitative Research Interviewing*. London: Sage Publications.

Makkonen, Timo, 2003. "Orsaker till, former för och följder av diskriminering" samt "Principen om icke-diskriminering i internationell rätt" i IOM. *Ett rättvisare samhälle, internationella och svenska regler mot diskriminering*. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.

Milgram, Stanley, 1992. *The individual in a social world: essays and experiments*. New York: McGraw-Hill.

Scheper-Hughes, Nancy – Bourgois, Philippe (red.), 2004. *Violence in war and peace: an anthology*. Oxford : Blackwell.

Stake, Robert E, 1995. *The Art of Case Study*. London: Sage Publications.

Tuyuc Velásquez, Rosalina, 2007. ”Prólogo” i PNR. *La vida no tiene precio. Acciones y Omisiones de Resarcimiento en Guatemala. Primer informe temático 2006-2007 del Programa Nacional de Resarcimiento*. Guatemala City: Magna Terra Editores S.A.

Velásquez Zapeta, Leticia, 2007. ”Maya Kem: Nuevo Paradigma de Integralidad en el Resarcimiento” i PNR. *La vida no tiene precio. Acciones y Omisiones de Resarcimiento en Guatemala. Primer informe temático 2006-2007 del Programa Nacional de Resarcimiento*. Guatemala City: Magna Terra Editores S.A.

Wieviorka, Michel, 2009. *Violence: a new approach*. Los Angeles: SAGE Publications Ltd.

5.2 Rapport, Konventioner, Föreläsningar och Artiklar

Artikel i Prensa Libre 2009-04-26 www.prensalibre.com.gt

Artikel ”Ny vapenlag i Guatemala” www.krf.se/ny-vapenlag-i-guatemala

Artikel ”An anthropology of structural violence”. *Current anthropology* vol. 45,3.

Föreläsning 4 ”Globalization, The State and Violence” av Ulf Johansson Dahre 2009-11-27

Impunity Watch 2005. ”Reconociendo el pasado – desafíos para combater la impunidad en Guatemala”.

Konvention om förebyggande och bestraffning av brottet folkmord. SÖ 1952:64.

Patel Runa och Davidson Bo, 2003. *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning.*

Svenska utrikesdepartementet, 2007. Sveriges utredning om mänskliga rättigheter i Guatemala.

Svenska utrikesdepartementets samarbetsstrategi för utvecklingssamarbetet med Guatemala.

5.3 Informanter

Carlos, doctor i psykologi, 2009-10-14

Felipe ECAP 2009-10-14

Joan ECAP 2009-10-14

Maria Panzós 2009-10-13

Miguel Ixil 2009-10-13

Sergio GAM 2009-10-11

5.4 Internet

Svenska Utrikesdepartementet: <http://www.regeringen.se/sb/d/1475>

Regeringens webbplats om mänskliga rättigheter: www.manskligarattigheter.gov.se

Kristna Fredsrörelsen: www.krf.se